

САМОЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІЇ: ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ І ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Глибина історичної ретроспективи нашого дослідження самозбереження нації сягає тих історичних подій, що відбувалися у ХХ столітті на українських теренах. У статті в світлі системних викликів сьогодення простежено зв'язок національної самосвідомості українців і процесів державного будівництва з історичним минулим українського народу.

Ключові слова: національне самовизначення, державотворення, історичне минуле, історична пам'ять, патріотизм, самозбереження нації, національна самоідентичність.

Для втілення в життя актуальних завдань державного будівництва в Україні необхідне вивершення національної свідомості, яке забезпечується засобами пізнання і самопізнання та невід'ємне від рефлексії над витоками українського національного самовизначення, над історичним минулим.

Носіями потреби національного самовизначення у ХІХ столітті стали більшість недержавних народів Європи. Тож поставлені Поетом питання «що ми? / Чиї сини? Яких батьків?» [18, с. 270] були слухними і закономірними, вони відбивали онтологічні потреби й екзистенційні інтенції народу. Нація як політичний феномен, що відбиває закономірності економічного, політичного й духовного розвитку багатьох етносів і регіонів, є в історії людства відносно молодим явищем. Процеси націогенезу, що відбуваються в економічно розвинених країнах індустріального періоду, деякою мірою, є продовженням етногенезу. Людство не є уніфікованим за своєю суттю, розмаїття націй і культур – то природний стан його буття, і тому втрата кожної культури – непоправна для історії.

Тоталітарні політичні режими, на які так «багата» історія ХХ століття, могли існувати лише створюючи умови для уніфікації соціуму, спільнот та людини, деперсоніфікуючи особистість. Національне ж, поряд з родинним, є могутнім засобом соціалізації і має вплив на все життя людини. У ньому знайшли відображення найважливіші форми світобачення у багатстві емоційних, рефлексивних і вольових виявлень. Етнічна соціалізація конституює бачення світу, що відбувається шляхом залучення до «культурного поля», створеного нацією. Заслугує на увагу твердження Емануеля Муньє, засновника французького персоналізму, що національне почуття служить протиотрутою від егоїстичних настроїв на рівні і окремого індивіда, і сім'ї, проти державної монополії і космополітизму в державній сфері» [12, с. 128].

Тоталітарний політичний режим створює перешкоди на шляху до вільного самовияву і задоволення національних запитів і потреб. Культурна царина буття народу штучно відчужується від національного, одержавленню підлягають усі інститути, тісно пов'язані з розвитком народу: сім'я, школа, недержавні об'єднання та асоціації тощо. Інший шлях відчуження від національного полягає у підміні етнічного або ж фантазмагоричною гіперболізованою міфологізацією нації, що спостерігалось у двадцяти-тридцять років ХХ століття у Німеччині, Італії, Японії, або міфологізованим «пролетарським інтернаціоналізмом», що став, по суті, варіантом російського великодержавного шовінізму. Ще в 1937 р. Микола Бердяєв, виразник релігійного екзистенціалізму і персоналізму, один із пасажирів «пароплаву філософів» 1922 р., в еміграції дав реалістичну оцінку жовтневій революції 1917 р., назвавши її «універсалістичною за своїми принципами», що відбувалася під символікою інтернаціоналу, водночас «вона ж і глибоко національна і націоналізується все більше і більше за своїми результатами» [1, с. 94]. Філософ стверджує: «Самий інтернаціоналізм російської комуністичної революції – суто російський, національний» [1, с. 94].

Доля українського народу у ХХ столітті, як і доля України, маючи світлі сторінки у своїй історії, була трагічною і героїчною водночас. Серед загрозливих для самого

існування народу чинників виокреслюють війни минулих епох і новітні, пошесті, внутрішні чвари, навали «людоловів», які підривали сили нації, позначалися на її генофонді. «Добровільне» переселення часів столипінських реформ та трудова еміграція до Північної та Південної Америки спричинили розпорошення українців по світах. До того ж, виїжджали люди активні, які не боялися творити власну долю. Перша світова, на відміну від усіх попередніх воєн, відбувалася із застосуванням зброї масового ураження – результат поєднання науки й техніки, появи нових технологій, головно – сцієнтизації світу – процесу, що завжди відбувається поза межами моралі. Українці опинилися серед народів, у яких світова війна перейшла у війну громадянську. Один із найстрашніших наслідків братовбивчих громадянських війн полягає в тому, що супротивні сторони є, насправді, частиною одного народу, а на міжособистісному рівні – навіть частиною однієї родини (пригадаймо трагедії, що описані Юрієм Яновським у новелі «Подвійне коло» роману «Вершники» та Миколою Хвильовим у новелі «Я (Романтика)»).

Відразу за громадянською війною стався голодомор 1921 – 23 років, «ленінський». Саме тоді вперше в історії було розроблено механізм створення штучного голоду на значній території за відсутності об'єктивних підстав для таких подій. Ця трагічна сторінка історії нашого народу ще недостатньо вплетена в історичний дискурс, а тому вимагає належної наукової рефлексії та художньо-образного втілення.

Забезпечення самоідентифікації та розвитку нації здійснюється за допомогою традиції. Залучення до традиції може відбуватися способом «укорінення людина у бутті»; важливу роль при цьому відіграє побут, обрядовість, національна організація повсякденного життя. В українському суспільстві віками роль затвердження і збереження національної ідентичності виконувало селянство. Цю його роль характеризує у праці про Шевченкові «Три літа» Євген Маланюк: «Твердо законсервований традиційний побут, міцно вкорінені тисячолітні норми народної моралі, зв'язані з магією пісні – життя й праця, врешті неприступна для зовнішніх чинників – мова, – ось зачароване коло, що ним селянство окреслило себе і борониться перед нечистою силою винародовлення, боронячи тим самим перед загибеллю ц і л у націю» [10, с. 52]. Певне, з цієї причини зазнала страхітливих втрат українська нація під час колективізації, коли українське село було позбавлене своїх найкращих, найбільш тямущих, найпрацьовитіших робітників.

Другий голодомор, демографічні наслідки якого відчутні досьогодні: «У червні 1933 року в Україні від голоду помирали щохвилини – понад двадцять осіб, щогодини – більш як тисяча чотириста людей, і щодня – тридцять чотири з половиною тисячі українців. Ці дані, наведені Інститутом національної пам'яті України – лише видима частина трагедії українського народу під назвою Голодомор» [3]. Він був, значною мірою, реакцією на успіхи «українізації», тому мав на меті, крім нищення села, фізичної руйнації «тіла» нації, ще й руйнацію її «душі»: «...Голодомор не лише забирав життя; геноцид, який розпочався раніше, знищував цвіт нації, її найкращих представників у всіх сферах життя. А коли закінчилося фізичне вбивство, він «програмував» на страх померти голодною смертю мільйони тих, хто вижив, навчив людей боятися будь-яких проявів українськості» [3].

Трагічна доля спіткала ще одну категорію «носіїв українськості», речника національної свідомості – інтелігенцію. Сфабриковані ОДПУ «шахтинська справа» (м. Шахти до середини 20-х рр. ХХ століття входило до складу тодішньої Української СРР) і «справа “Спілки визволення України” (СВУ)» призвели до нищення інтелігенції дореволюційної генерації. Не менш згубними для народу були репресії 1933 – 1939 рр. За висловом колишнього харків'янина, дисидента і правозахисника Лева Копельова (Залмановича), в Україні 1937 рік розпочався 1933 року. Правдивість такої характеристики підтверджує оприлюднений вже у нинішні часи список Сандармоху – мартиролог страчених 27 жовтня – 4 листопада 1937 р. під Медвеж'єгорськом українців – в'язнів Соловецьких таборів, арешти більшості яких випадають на 1933 – 34 рр. [5]. «Чи гинуть де в засланні під кулями поети за поезії, а рецензенти за рецензії, як загинули Влизько, Хвильовий, Фальківський?», – писав у 1938 р. Юрій Липа [7, с. 28]. «Золотий вересень»

1939 р серед своїх наслідків мав також репресії у Західній Україні. Риторичне запитання Ю.Липи світ не почув ні в кінці 30-х років означеного століття, ні протягом наступних десятиліть, коли список знищених митців і загублених талантів суттєво збільшився. Від'їзд творчої та інтелектуальної еліти за кордони України зберіг їхні життя від репресій, дав змогу їм працювати, збагачуючи здобутки інших народів і людства, проте національна духовна сфера від того мізернішала, до того ж, уривався зв'язок із наступними поколіннями, зникали / не утворювалися традиції й наукові школи.

Безпрецедентною за всіма параметрами, включно з прямими й непрямими людськими втратами, була Друга світова війна, завершення якої не означало завершення процесів цілеспрямованого нищення нації. Голодомор 1947 року, третій за чверть століття, з-поміж іншого, був наслідком реалізації «братерської допомоги» комуністичним та прокомуністичним режимам Східної Європи та інших регіонів світу. Нові пошесті. Так звані оргнабори для «будов комунізму». З кінця 70-х рр. XX століття включаються механізми віддаленої дії попередніх втрат, коли у семи областях нашої держави, тодішньої УРСР, кількість народжень на 10 тис. населення починає поступатися кількості померлих.

На перший погляд природа може здатися неощадливою господинею, оскільки в будь-якій системі закладає надмірний запас міцності, який найчастіше лишається незапитуваним. Коли ж певні об'єкти чи системи зазнають катастрофічних навантажень або згубних впливів, наявність внутрішніх резервів сприяє збереженню і відтворенню тих об'єктів. Тонкі механізми самоорганізації і саморегуляції давали змогу народові України протягом віків вистояти під тиском несприятливих чинників, проте, слід визнати, що резервів майже не лишилося, оскільки надмірне навантаження, якого зазнав народ протягом останніх кількох століть, призвели до розбалансування та руйнації досконалих внутрішніх механізмів. Лихоліття і злигодні не проминули для українців безслідно: вони виснажили наявні колись резерви. Тепер до всього додалися негативні впливи сьогодення – економічні труднощі, долати які не поспішають, відбираючи надію на прийдешнє. Економічні негаразди знаходять специфічні прояви у сфері духовній та в політиці. Комплекс означених чинників може призвести до катастрофи, оскільки все це відбувається на тлі військових дій, що вже є великою загрозою для країни.

Кожен народ постає не лише самоцінністю, а й є планетарною цінністю, тому світове співтовариство повинно би прагнути зберігати наявну етнічну строкатість як свій здобуток, скарбницю і генофонд. Проте, між виникненням потреби і її усвідомленням лежить певний часовий інтервал. Суб'єктом усвідомлення проблеми збереження культурно-етнічної поліфонії виступає надзвичайно складна система – світове співтовариство, яке ще перебуває на стадії власного структурування, тому ймовірність збільшення того інтервалу зростає.

Історичні долі народів не бувають схожі, але у кожного із них бували моменти, коли історія ставила їх на грані виживання. Для збереження нації в часи тяжких випробовувань важливою є наявність сприятливих внутрішніх і зовнішніх чинників. Ще 1939 року Ланселот Лавтон (L. Lawton), аналізуючи історичну долю України на тлі політичного життя Європи і світу, зазначив: «Демократії перебирають і вибирають дуже обережно тих, кого наділяють своєю симпатією, і не завжди дістають її той народ і ті національності, які тієї симпатії найбільше потребують» [6]. З різних причин, аналіз яких виходить за межі нашого розгляду, сталося так, що в тяжкі для України періоди ті симпатії діставалися не їй.

Чимало дослідників і політичних діячів (З. Бжезинський, М. Х. Ван Херпен, О. Гаврилюк, Г. Грабович, М. Геттінг, Дж. Девідсон, Р. Д. Каплан, Л. Костенко, М. Лендлер, Р. Пічфорд, О. Ткаченко, Т. Фрай, останні кілька років – Д. Кемерон та ін.) – наших сучасників – акцентують увагу на тому, що світ не усвідомив ще важливості для нього України. Між тим, події останнього десятиліття в Україні – Помаранчева революція, Революція гідності, спротив російській збройній агресії – змусили світову спільноту чи не вперше оцінити незламний дух українського народу. Позитивним є різке зростання числа пересічних європейців, які почали розуміти геополітичну унікальність України, важливість

нашої країни для Європи. «У проведеному 3–9 квітня 2014 року опитуванні 80% дорослих поляків назвали Росію джерелом головної загрози, а 47% визнали, що наслідком української кризи є ризик втрати незалежності» [17, с. 27]. М. Х. Ван Херпен зазначає, що у грудні 2013 р., до усвідомлення поляками характеру подій в Україні, лише 7% побоювалися втрати незалежності [17, с. 27]. Позитивний вплив зовнішніх чинників нині є вкрай важливим, проте не може бути вирішальним для долі України, тому проблема збереження української нації дещо звужується і постає як проблема самозбереження.

Ми не знайдемо прикладів в історії, коли б національні змагання народів на певному етапі не починали пов'язувати з державотворенням, оскільки держава є важливим засобом збереження нації. До того ж, демократична держава – єдиний гарант забезпечення прав і свобод особистості: без такої запоруки вони залишаються суто декларативними. Права нації і права особистості – не дилема, а різні рівні здійснення загальнолюдських цінностей. Зазначене протиставлення прав є суто спекулятивним і часто несе на собі відбиток недавнього минулого, коли користувалися жорсткими схемами лінійного мислення, підпорядковуючись і підпорядковуючи різні сфери суспільного життя дії закону виключеного третього: «або – або», – «tertium non datur» («третього не дано»). У світі, крім лінійних процесів, існують і нелінійні, які, до того ж, домінують; вони потребують адекватного опису – в парадигмі нелінійного мислення.

Державотворення як досягнення передусім державного суверенітету в єдності з іншими народами, що населяють територію країни, стає для корінного етносу першочерговим завданням. «Без власної держави я собі ніколи не уявляю і тепер не уявляю можливості існування Української – не етнографічної маси – а Нації», стверджував В'ячеслав Липинський. [8, с. 5]. Микола Рябчук переконаний, що, за відсутності держави, національна інтелігенція була єдиною інституцією, здатною перетворити місцевих селян на українців [14, с. 5]. Нині ж серйозну небезпеку становить те, що століття бездержавності в глибинах українського менталітету укорінили упереджено-відчужене ставлення до держави як інституту. Це почало поширюватися і на власну, ще не сформовану остаточно, державу. Склалася аномальна ситуація: існує незалежна Україна, державний статус якої визнаний країнами світу; вона є членом авторитетних міжнародних організацій та асоціацій. В той же час певна частина громадян цієї країни не усвідомлює необхідність її існування або відверто чи завуальовано заперечує її державний статус. Це – гірка, небажана і небезпечна, але ж – дійсність. Протиприродним і абсурдним з погляду здорового глузду є те, що держава Україна має, а на думку декого – зобов'язана, переконувати скептиків і недоброзичливців у її важливості для них. М. Мамардашвілі, аналізуючи самопочуття суспільства, яке пробує здобути свободу, порівнює його з болем, який відчуває людина, що після довгого сидіння зазнала порушення циркуляції крові: «...Ноги майже змертвіли, і життя викликає жахливий біль – парадоксальний, проте широковідомий факт. Коли кровообіг відновлюється, він завдає болю, і я не впевнений, що не виникає бажання знову сісти. Люди можуть віддавати перевагу зрощенню суглобів над кровообігом, що спричинює біль» [11, с. 20].

Важливим чинником консолідації нації і генезису держави є історична пам'ять народу, про що свідчить нова й новітня історія багатьох народів. Відчуження українців від історії свого народу, «виправлення» історії України під карамзинівський лубок спричинило історичну амнезію, тенденційну інтерпретацію свого минулого та викривлене сприйняття теперішнього, що в комплексі деформувало проєкцію майбутнього, його бачення. Навіть історія Литовсько-Руської доби трактувалася через історію Московського царства. У суспільну свідомість і колективне несвідоме активно вживлювалися чужі, штучно створені міфологеми, відбувалася сакралізація катів народу та демонізація його оборонців і героїв. Для нас актуальним завданням, крім відродження національної свідомості, є, за словами Євгена Маланюка, «металізація» хліборобської психіки [9, с. 130]. Цю думку можна потрактувати в тому сенсі, що українство потребує глибоких ментальних змін. Усім хліборобським народам притаманна «м'яка» психіка, що доволі часто призводить до того,

що вони не набувають статусу суб'єктів регіональних чи світових процесів, стаючи «жертвами» обставин. Тож, задля зміни власної ролі, підвищення оцінки і самооцінки та здобуття визнання українцям варто, не втрачаючи власної, «прищепити» собі притаманну номадам чи мілітарним народам (Спарта, Стародавній Рим) твердість.

Усвідомлення власної самоцінності нації та народу невід'ємне від почуття патріотизму, в якому поєднується особистісне і загальнолюдське: «Патріотизм як соціально-психологічне почуття любові до батьківщини, відповідальності за її долю і готовності служити її інтересам належить до одного з головних загальнолюдських екзистенціалів» [2, с. 3]. Проте це почуття – одне із найприродніших і найсвятіших – також було деформоване протягом останніх століть, а поняття українського патріотизму було затавроване як злочин. Тривалий час для українця «любити свій край» не вважалося «злочином» лише в тому разі, коли це відбувалося «для всіх», – тобто поєднувалися взаємовиключні речі: інтимність одного з найважливіших екзистенціалів людського буття і публічність. В радянські часи продовжувалася традиція, що була започаткована ще в минулі століття, – трактування України виключно як географічного феномену (в/на Україні...). У популярній пісні тих часів співалося: «Люблю Україну, Байкальские воды, Кавказские горы в снегу...», – тобто відбувалася редукція самодостатнього цілого (Україна) виключно до частини іншого цілого і визнання її права на існування саме в такому статусі.

Поняття патріотизму пройшло очищення у подіях останніх двох років, коли війна позбавила нас ілюзій і поставила частину українців, які, незалежно від етнічного походження, вважали себе приналежними до міфічного «руського мира» – перед потребою національного самовизначення. Тут є показовою особиста й творча доля молодого композитора, харків'янина Б. Севастьянова (1983), для якого події Майдану поділили світовідчуття й творчість на два періоди, між якими немає переходу. Подібні екзистенційні зрушення сталися в багатьох героїв роману сумчанина Євгена Положія «Гловайськ: розповіді про справжніх людей» [13], створеного на основі реальних життів і правдивих подій. Саме завдяки патріотизмові переважної більшості співгромадян – солдатів і офіцерів, добровольців, волонтерів – Україна одержала шанс на оновлення, вистояла перед зовнішньою агресією.

За всієї актуальності лікування національного безпам'ятства – історичної амнезії, що зробить оглядуваним і прозорим минуле для різних соціальних груп, «потрібна й віра у призначення своєї нації і держави, яка забезпечить їхнє майбутнє» [16, с. 209]. В усі часи важливу інтегративну функцію у житті народів відігравала релігія, та за умов «різновірства» (О. Ткаченко), що притаманне сучасній Україні, мають включитися інші чинники. На нашу думку, мають слухність міркування О. Ткаченка щодо можливості об'єднання: він вбачає лише двоєдиний механізм – «культура й історична пам'ять, вона ж історична традиція титульної етнічної нації» [16, с. 209]. Відомий мовознавець застерігає: для того, щоб ця національна традиція об'єднувала, а не роз'єднувала, нація повинна мати «всеохопний спільний погляд» на свою історію й найвагоміші явища власної культури [16, с. 209]. Але саме цьому десятиліттями протидіяло «колоніальне» керівництво, тому й могла статися в Одесі подія, що була б неприпустима за наявності історичної пам'яті: відновлення пам'ятника Катерині II, яка «доконала / Вдову сиротину» [18, с. 195] – Україну. Не випадково Тарас Шевченко у поемі «Гайдамаки» й інших творах «розвиває коло фундаментальних проблем: не лише втрати свободи, а й втрати пам'яті» [4, с. 3]. Шевченкова поема «актуалізує колективну пам'ять і стає її чільним топосом» [4, с. 3].

Досягнення гармонії особистісного і колективного, в якій би індивідуальність не поглиналася всезагальністю і, разом з тим, була інтегрована в соціальне ціле при збереженні своєї унікальності, можливе лише за включення в культуру і діяльну участь в ній. Це сприяє осмисленню людиною своєї індивідуальності, бо культура завжди є «культурою визначеної спільноти, питання духовної спадщини даного суспільства та певних суспільно вироблених традицій, заданих з покоління в покоління» [15, с. XXIII].

Осягнення світової історії та культури через свою власну – найбільш перспективний підхід у формуванні історичної свідомості народу. Можна погодитися з думкою М. Рябчука, що «...головний розкол України не мовний, не етнічний і навіть не регіональний, а ідентичнісний» [14, с. 2]. Усвідомлення і подолання того розколу на часі – заради збереження України. Важливо, щоби Україна була для своїх громадян не лише політичною, соціальною і духовною реальністю, а й «тоталізуючим тропом» (Г. Грабович).

1. Бердяев Н. А. Истоки и смысл русского коммунизма [Репр. воспроизведение изд. YMCA-PRESS, 1955 г.] / Н. А. Бердяев. – М.: Наука, 1990. – 224 с.
2. Возняк С. Патріотизм і гуманізм: український історико-філософський контекст / С. Возняк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету: Філософські науки. – 2014. – № 18 (295). – С. 3 – 11.
3. Голодомор: смерть через голод змінює генотип народу – психолог [Електронний ресурс] 25. 11. 2015 / Богдана Костюк. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27387802.html>
4. Грабович Г. Тарас Шевченко: формування національного поета / Григорій Грабович // Критика : Рецензії. Есеї. Огляди. – 2015. – № 3/4. – С. 2–9.
5. 2012 – Список Сандармоху [Електронний ресурс] / Україна Incognita // День: щоденна всеукраїнська газета. – 2012. – 9 лютого. – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/spisok-sandarmohu>
6. Лавтон Л. Україна : найбільша проблема Європи [Електронний ресурс] / Ланселот Лавтон; [пер. з англ. Василя Триліса]. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/evshan/lawton.htm>
7. Липа Ю. Призначення України / Ю. Липа. – Львів: Просвіта, 1992. – 270 с.
8. Липинський В. Україна на переломі: 1657 – 1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті [Репр. вид.] / В. Липинський. – К. : Дніпро, 1997. – 304 с.
9. Маланюк Е. Мислі в роковини (1917 – березень – 1937) / Е. Маланюк // Маланюк Е. Книга спостережень / Е. Маланюк. – Торонто, Онтаріо: Гомін України, 1962. – [Т. 1.]. – С. 124–136.
10. Маланюк Е. Три літа / Е. Маланюк // Маланюк Е. Книга спостережень / Е. Маланюк. – Торонто, Онтаріо : Гомін України, 1962. – [Т. 1.]. – С. 43–54.
11. Мамардашвілі М. Думка приневолена / Мераб Мамардашвілі // Філософська і соціологічна думка. – 1998. – № 8. – С. 20.
12. Мунье Э. Персонализм / Эмманюэль Мунье ; [пер. с фр., авт. примеч. И. С. Вдовина]. – М.: Искусство, 1992. – 144 с.
13. Положий Є. Іловайськ: розповіді про справжніх людей / Євген Положий. – Харків : Фоліо, 2015. – 378 с.
14. Рябчук М. Дві України: кінець амбівалентності? / Микола Рябчук // Критика: Рецензії. Есеї. Огляди. – 2015. – № 1/2 (207–208). – С. 2–5.
15. Семчишин М. «Товариство Український Національний Театр». Триста років української культури: іст. огляд культ. процесу / М. Семчишин. – 2-е вид., фототип. – К.: АТ «Друга ріка»; МП «Фенікс», 1993. – 689 с.
16. Ткаченко О. Б. Проблема життєвості мов / О. Б. Ткаченко // Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство : Збірник наукових праць до 90-річчя з дня народження. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2012. – С. 204–210.
17. Херпен М. Х. Ван. Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого / Марсель Х. Ван Херпен. – Х.: Віват, 2015. – 304 с.
18. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – Сімферополь: «Крим», 1969. – 636 с.

Для решения актуальных задач государственного строительства в Украине необходимо рост национального самосознания, познание и самопознание, которые невозможны без рефлексии над истоками национального самоопределения, над историческим прошлым Украины.

Глубина исторической ретроспективы нашего исследования самосохранения нации касается исторических событий, происходивших в XX веке на украинской территории. Авторы статьи рассмотрели политические вопросы национального самоопределения и государственного строительства в единстве с вопросами мировоззрения и культуры.

Труды, в которых отражены различные аспекты данной тематики, содержат внутренне неоднородные группы. Авторы статьи анализировали работы современников изображенных событий – тех, кто был включен в них изнутри (Ю. Липа), и извне – зарубежных исследователей (Л. Лавтон), а также представителей диаспоры (Е. Маланюк,

Н. Бердяев и др.). Авторы статьи обращались к работам современных исследователей (М. Х. Ван Херпен, С. Возняк, Г. Грабович, М. Мамардашвили, М. Семчишин, О. Ткаченко и др.). В статье использованы также документальные данные о Голодоморе 1932 – 1933 гг. в Украине и массовых репрессиях украинцев в 30-х годах XX века.

Обоснована мысль о необходимости сохранения национального разнообразия и развития наций и культур. Подчеркнуто, что тоталитарные политические режимы, повлиявшие на судьбы украинского и других народов в XX веке, препятствуют удовлетворению национальных запросов и потребностей. Один из путей отчуждения национального при тоталитаризме – огосударствление всех институтов, другой – подмена этнического гиперболизацией нации или мифологизированным «пролетарским интернационализмом».

На конкретном историческом материале рассмотрены факторы, истощившие силы народа, угрожающие его физическому существованию, оказывающие негативное влияние на национальное самосознание украинцев. Подчеркнуто трагичность судеб в Украинской ССР представителей многомиллионного крестьянства и украинской интеллигенции – генераторов национального самосознания.

Акцентированы проявляющиеся в мировоззренческой сфере трудности практики государственного строительства в Украине. Выделены факторы консолидации нации.

Отмечена тенденция к пониманию демократиями геополитической уникальности Украины, важности страны для Европы и мира.

Сделан вывод о необходимости единения граждан Украины в духовной сфере – на почве осознания себя украинцами.

Ключевые слова: национальное самоопределение, государственное строительство, историческое прошлое, историческая память, патриотизм, самосохранение нации, национальная самоидентичность.

The growth of national self-determination, self-knowledge and knowledge are needed to solve urgent problems of state-building in Ukraine. They must be connected with reflection on the origins of national the self-determination, on the Ukrainian historical past.

Analysis of historical events that took place in the 20-th century in the Ukrainian lands is one of the directions of our research of self-preservation of the nation. The authors consider political issues of national self-determination and state- building in unity with the issues of the world views and cultural demands.

Various aspects of this theme are reflected in many works that contain internal non-uniform groups. Some writers were contemporaries of the portrayed events. Some of them have been incorporated into the events from within (Yu. Lypa). Others described the events while abroad. These are foreign researches (L. Lavton) and representatives of the diaspora (M. Berdiaew, E. Malaniuk et. al.). The authors also analyzed the work of modern researches (M. H. Van Herpen, S. Wozniak, M. Mamardashvili, M. Semchishin, O. Tkachenko et. al.). In this article documentary data of the Holodomor of 1932 – 1933 in Ukraine and the massive repression of Ukrainians in the 30-s 20 century were used.

Various aspects of the historical part that have an impact on the practice of state-building and national identity are investigated in the article. It substantiates the idea of the need to preserve national diversity and the need of the development of nation and cultures. It was stressed that the totalitarian political regime prevents satisfaction of national needs and requirements. Under totalitarianism comes the alienation of the people from the national. Ethnic is replaced by exaggerated nation or mythologized “proletarian internationalism”.

Factors were considered at the specific historical material which. Those factors exhausted the forces of the people, were threatening its physical existence, had a negative impact on the national consciousness of Ukrainians. The tragic fate of the representatives in the Ukrainian SSR “historically responsible for the nation” (E. Malaniuk) millions of peasants and Ukrainian intellectuals with were spokesman of national identity – was emphasized.

Difficulties in state building in Ukraine who express themselves on the level of worldview were accented. Factors of the nation were marked.

The tendency of democracies to understand the geopolitical uniqueness of Ukraine, the country's importance for Europe and the world been noted.

The conclusion about the need for unity of Ukrainian citizens in the spiritual sphere on the basis of awareness of themselves as Ukrainians was made.

Keywords: national self-determination, nation-building, the historical past, historical memory, patriotism, self-preservation of the nation, national identity.

1. Berdiaev N. A. Istoki i smysl russkoho kommunizma [Repr. vosproizvedenie izd. YMCA-PRESS, 1955 g.] / N. A. Berdyayev. – M.: Nauka, 1990. – 224 s.
2. Vozniak S. Patriotyzm i humanizm : ukrainskyi istoryko-filosofskyi kontekst / S. Vozniak // Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu : Filosofski nauky. – 2014. – № 18 (295). – S. 3–11.
3. Holodomor : smert cherez holod zminiue henotyp narodu – psykholoh [Elektroni resurs] 25.11.2015 / Bohdana Kostiuk. – Rezhym dostupu: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27387802.html>
4. Hrabovych H. Taras Shevchenko: formuvannya natsionalnoho poeta / Hryhorii Hrabovych // Krytyka: Retsenzii. Esei. Ohliady. – 2015. – № 3/4. – S. 2–9.
5. 2012 – Spysok Sandarmochu [Elektroni resurs] / Ukraina Incognita // Den: chhodenna vseukrainska hazeta. – 2012. – 9 liutoho. – Rezhym dostupu: <http://incognita.day.kiev.ua/spisok-sandarmohu>
6. Lavton I. Ukraina : naibilsha problema Yevropy [Elektroni resurs] / I. Anselot Lavton ; [per. z anhli. Vasylia Trylisa]. – Rezhym dostupu: <http://ukrlife.org/main/evshan/lavton.htm>
7. Lypa Yu. Pryznachennia Ukrainy / Yu. Lypa. – Lviv: Prosvita, 1992. – 270 s.
8. Lypynskyi V. Ukraina na perelomi: 1657 – 1659. Zamitky do istorii ukrainskoho derzhavnogo budivnytstva v XVII-im stolitti [Repr. vyd.] / V. Lypynskyi. – K.: Dnipro, 1997. – 304 s.
9. Malaniuk E. Mtslt v rokovyny / E. Malaniuk // Malaniuk E. Knyha sposterezhen / E. Malaniuk. – Toronto, Ontario: Homin Ukrainy, 1962. – [T. 1.]. – S. 124–136.
10. Malaniuk E. Try lira / E. Malaniuk // Malaniuk E. Knyha sposterezhen / E. Malaniuk. – Toronto, Ontario: Homin Ukrainy, 1962. – [T. 1.]. – S. 43–54.
11. Mamardashvili M. Dumka prynevolena / Merab Mamardashvili // Filosofska i sociolohichna dumka. – 1998. – № 8. – S. 20.
12. Mune E. Personalizm / Emmanyuel Mune; [per. s fr., avt. primech. I. S. Vdovina]. – M.: Iskusstvo, 1992. – 144 s.
13. Polozhii Ye. Ilovaisk: rozpovidi pro spravzhnich liudei / Yevhen Polozhii. – Kharkiv Folio, 2015. – 378 s.
14. Riabchuk M. Dvi Ukrainy: kinets ambivalentnocty? / Mykola Riabchuk // Krytyka : Retsenzii. Esei. Ohliady. – 2015. – № 1/2 (207–208). – С. 2–5.
15. Semchyshyn M. «Tovarystvo Ukrainskyi Natsionalnyi Teatr». Trysta rokiv ukrainskoi kultury: ist. ohliad kult. protsesu / M. Semchyshyn. – 2-e vyd., fototyp. – K.: AT «Druha rika»; MP «Feniks», 1993. – 689 s.
16. Tkachenko O. B. Problema zhyttievosti mov / O. B. Tkachenko // Akademik Oleksandr Savych Melnychuk i suchasne movoznavstvo: Zbirnyk naukovykh prats do 90-richchia z dnia narodzhennia. – K.: Vydavnychi Dim Dmytra Buraha, 2012. – S. 204–210.
17. Kherpen M. Kh. Van. Viiny Putina. Chechnia, Hruzia, Ukraina: nezasvoieni uroky mynuloho / Marsel Kh. Van Kherpen. – Kh.: Vivat, 2015. – 304 s.
18. Shevchenko T. Kobzar / T. Shevchenko. – Simferopol : «Krym», 1969. – 636 s.